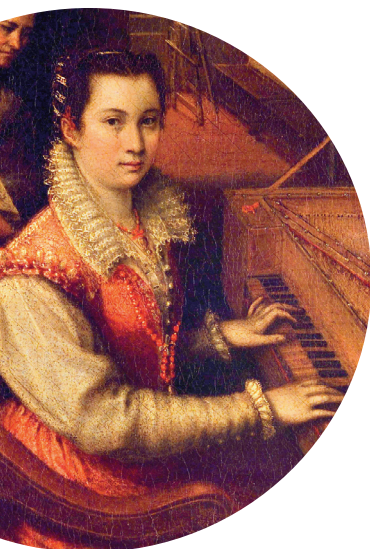

Mia Kankimäki

DE VROUWEN AAN WIE IK 'S NACHTS DENK

IN HET VOETSPoor VAN MIJN HELDINNEN

**WAARSCHUWING:
DIT BOEK KAN STERKE REISLUST VEROOZAKEN!**

Mia Kankimäki deed wat we allemaal wel zouden willen: reizen naar alle plekken waarover je ooit hebt gelezen. Ze pakte haar koffer en volgde de voetsporen van tien schrijfsters, ontdekkingsreizigsters en kunstenaressen, vrouwen die deden waar hun hart vol van was.

Karen Blixen, Artemisia Gentileschi of Alexandra David-Néel, allen toonden haar waardevolle levenslessen, zoals 'Put kracht uit je verwondingen' (Gentileschi), of 'De vraag is niet welke kaarten je krijgt, maar hoe je ze speelt' (Blixen), of 'Volg het pad dat voor je ligt. Gebruik je retourticket niet' (David-Néel). Zo is *De vrouwen aan wie ik 's nachts denk* ook het verhaal geworden van hoe Mia Kankimäki haar eigen angsten overwon.

De vrouwen aan wie ik 's nachts denk is een inspirerend boek, deels persoonlijke memoires, deels reisverhaal, deels biografie, dat je meevoert over de wereld in de voetsporen van negentiende-eeuwse ontdekkingsreizigsters als Nellie Bly, Ida Pfeiffer, Mary Kingsley en Isabella Bird; van Karen Blixens koffieplantage in Kenia naar het Florence ten tijde van de renaissance van Sofonisba Anguissola en Lavinia Fontana; en naar het hedendaagse Japan van Yayoi Kusama.

'Deze nachtvrouwen zullen altijd in mijn gedachten blijven.
De volgende keer dat ik aan mezelf twijfel, zal ik mijn ogen sluiten
en aan ze denken – en aan alle dingen die ze hebben gedaan.'
– *Kotivinkki magazine*

De Finse Mia Kankimäki (1971) zegde in 2010 haar baan op en reisde naar Japan om onderzoek te doen voor haar boek over Sei Shōnagon, dat vervolgens de prijs won voor het Beste Reisboek van het Jaar. Daarna reisde ze de wereld over in de voetsporen van 'haar nachtvrouwen'. *De vrouwen aan wie ik 's nachts denk* werd een bestseller en verscheen in meer dan achttien landen in vertaling.

www.uitgeverijorlando.nl

9 789493 081826

Mia Kankimäki

De vrouwen aan wie
ik 's nachts denk

*Reizen in het voetspoor
van mijn heldinnen*

Vertaald uit het Fins door Anton Havelaar

uitgeverij
ORLANDO

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij een vertaalsubsidie van FILI, Finnish Literature Society.

F I
L I

© 2018 Mia Kankimäki

Oorspronkelijke titel *Naiset joita ajattelen öisin*

Oorspronkelijke uitgever Otava, Finland

De Nederlandse editie wordt uitgegeven door bemiddeling van

Elina Ahlback Literary Agency, Helsinki, Finland

© 2021 Nederlandse vertaling Anton Havelaar en

Uitgeverij Orlando bv, Amsterdam

Omslagontwerp Mariska Cock

© Omslagfoto's Imageselect

© Foto auteur Tommi Tuomi / Otava

Zetwerk Pre Press Media Groep, Leerdam

ISBN 978 94 93081 82 6

NUR 320

www.uitgeverijorlando.nl

Inhoud

I Nachtvrouwen: Een bekentenis 9

Afrika

II Witte nevel, winter – voorjaar 14

Karen Blixen 21

III Tanzania – Kenia, mei 26

Ontdekkingsreizigers

IV Kallio – Vihti, zomer 144

Isabella Bird 152 | Ida Pfeiffer 181 | Mary Kingsley 201

V Kyoto, september 229

Alexandra David-Néel 250 | Nellie Bly 262 | Top 3 van slechte inpakkers 269

Kunstenaars

VI Florence, november 278

Sofonisba Anguissola 301 | Lavinia Fontana 314 | Artemisia Gentileschi 326

VII	Kallio – Mazzano, winter – voorjaar	348
VIII	Rome – Bologna – Florence <i>revisited</i>	366
IX	Normandië, september	373
	Yayoi Kusama	380
X	Toverberg	397
	Dankwoord	407
	Gebruikte literatuur	409

I Nachtvrouwen: Een bekentenis

Mijn naam is M., ik ben drieënveertig jaar oud. Jarenlang heb ik 's nachts aan vrouwen gedacht – en dat had helemaal niets met seks te maken.

Ik dacht aan vrouwen tijdens die slapeloze nachten waarin het leven/mannen/mijn situatie me wakker hielden en ik het gevoel had dat het uur van de wolf nooit eindigde. In die nachten heb ik een onzichtbare erehaag van historische vrouwen voor mijn geestesoog laten passeren, als beschermengelen die de weg wezen.

De levens van die inspirerende nachtelijke vrouwen verliepen niet langs de gebaande paden. Ze verlegden grenzen en deden dingen die men niet van hen verwachtte. Velen van hen waren schrijver of kunstenaar, mensen die alleen en naar binnen gericht werken. Vaak hadden ze geen gezin of kinderen en hun relaties met mannen waren onconventioneel. Vaak reisden ze of waren ze verhuisd naar een andere cultuur en was hun leven al vroeg ingrijpend veranderd. Sommigen leefden hun leven lang met hun moeder, velen van hen leden aan ziektes en hadden psychische problemen, maar allemaal hebben ze hun passie gevolgd en hun eigen keuzes gemaakt zonder acht te slaan op de verwachtingen van hun tijd.

Een van die vrouwen is de hofdame en schrijfster Sei Shōnagon over wie ik mijn eerste boek schreef. Maar zij is niet de enige. In die nachten dacht ik ook aan Frida Kahlo, wier biografie ik las op mijn achttiende en die mijn opvattingen over het vrouw-zijn veranderde. Ik dacht aan Georgia O'Keeffe, die in haar eentje in de woestijn van New Mexico buffelhuiden ging beschilderen en haar eerste wereldreis maakte na haar zeventigste. Ik dacht aan de Japanse Yayoi Kusama, die, toen ze besloot om kunstenaar te worden, Georgia O'Keeffe per brief om raad vroeg, en later, nadat ze de New Yorkse kunstwereld

van de jaren zestig had opgeschud, terugkeerde naar Tokio om zich te laten opnemen in een psychiatrische inrichting. Ik dacht aan Karen Blixen, die haar echtgenoot achterna reisde naar Afrika en uiteindelijk in haar eentje een plantage runde. Ook dacht ik aan Jane Austen, die de romankunst vernieuwde terwijl ze ongetrouwd bij haar ouders op zolder woonde op het Engelse platteland. Ik dacht aan de Japanse dichteres-schilderes uit het Edo-tijdperk, Ema Saikō, wier kalmte me uiteindelijk rust schonk in de nachtelijke duisternis van mijn ziel.

Ik vroeg me af waar deze vrouwen de moed vandaan haalden. Welke adviezen zouden ze me geven als we elkaar konden ontmoeten? En vooral: zou ik in hun voetsporen kunnen reizen?

Inmiddels ben ik al een poosje onderweg op die reis. En het verbazingwekkende is dat ik steeds meer inspirerende, vergeten nachtvrouwen ontdek, een voortdurend groeiend netwerk van vrouwen uit allerlei tijden en uit alle windstreken doorkruist mijn hoofd. Ze heten Mary, Karen, Ido, Nelli, Martha, Alexine, Sofonisba, Battista – het zijn schrijfsters, kunstenaressen, onderzoeksters, depressieve ongehuwde vrouwen, oorlogscorrespondenten, echtgenotes van aristocraten uit de Renaissance.

Het zijn de vrouwen aan wie ik 's nachts denk. Aanvankelijk dacht ik tijdens mijn slapeloze nachten aan hen, op zoek naar kracht, inspiratie en de zin van het leven – tegenwoordig blijf ik 's nachts speciaal wakker om aan ze te denken, mijn hart gaat naar hen uit en ik reis in gedachten met ze mee.

Waarom zijn ze aan me verschenen, zijn ze me bijgebleven en ben ik zo betrokken bij hun levens? Waarom ligt mijn bureau bezaaid met hun portretten? Waarom staat mijn vloer vol voortdurend groeiende wankele stapels boeken? Waarom verzamel ik details over hen alsof het talismannen zijn?

Laat ik bij het begin beginnen, portret voor portret.

Maar eerst mijn koffer pakken, mijn vliegtuig vertrekt bijna.

NELLIE

ADVIEZEN VAN NACHTVROUWEN 6

*Concentreer je op het bedenken van goede ideeën.
Reis tactisch met één stuk bagage.*

NACHTVROUW NR. 6: *Nellie Bly*.

BEROEP: *journalist, feminist, wereldreiziger, later industriële tycoon en uitvinder. Reisde in haar eentje in tweeënzeventig dagen de wereld rond met één tas als bagage.*

'Als je iets wilt, dan kun je het. De vraag is: wil je?' – Nellie in 1889 nadat ze de opdracht kreeg om de volgende dag een reis rond de wereld te gaan maken.

Ik moet bekennen dat ik stapeldol ben op Nellie Bly, een pionierende Amerikaanse onderzoeksjournaliste die meer dan honderd jaar geleden vocht voor vrouwenemancipatie en onder andere in tweeënzeventig dagen een reis rond de wereld maakte. Ten eerste had Nellie geniale ideeën – *Tien dagen in een gekkenhuis, Rond de wereld in tweeënzeventig dagen, Een poging om dienstmeisje te worden, Nellie Bly als witte slaaf* – alleen al de titels van Nellies verhalen doen je bloed sneller stromen. Dit is een vrouw die doet wat ze kan en daarnaast een goed bewapende schrijver is – helder, kernachtig en grappig. Was ik maar Nellie Bly!

Een andere reden om dol op Nellie te zijn, is dat ze een ongeëvenaard inpakster is, en op sommige nachten, zeker vlak voor een vertrek per vliegtuig, denk ik heel vaak aan haar.

Nellie Bly (1864-1922) is geboren in een arm arbeidersgezin. Haar eigenlijke naam was Elizabeth Cochrane. Ze had geen onderwijs genoten, maar ze beschikte over een scherpe pen en originele ideeën. Ze had weinig met onderwerpen die haar bazen aandroegen, zoals tuinonderhoud, koken, mode en societynieuws. Ze wilde absoluut over maatschappelijke zaken schrijven, vooral over grieven van vrouwen, zoals arbeidsomstandigheden van dienstmeisjes, de positie van ongetrouwde vrouwen en het lot van ongewenste kinderen.

Haar misschien wel beroemdste idee kreeg Nellie op de volgende

manier. Op een nacht van zondag op maandag in 1888 in New York lag ze in bed te woelen. Ze moest de volgende ochtend een idee leveren voor een verhaal aan haar baas, hoofdredacteur Joseph Pulitzer van de *New York World* (zelf zou ik niets kunnen als mijn baas die Pulitzer was). Om drie uur verzuchtte Nellie wanhopig dat ze vakantie nodig had. *Was ik maar aan de andere kant van de wereld*, dacht ze. Rats, klik. Dat was een idee: een reis rond de wereld maken. Rats, klik. Zou ze sneller rond de wereld kunnen reizen dan de held Phileas Fogg uit het immens populaire boek *De reis om de wereld in tachtig dagen* van Jules Verne? Dat moet ik uitzoeken, dacht Nellie, en ze viel in slaap.

's Ochtends, voordat ze naar haar werk ging, keek Nellie op het internet... of eigenlijk ging ze naar het kantoor van een rederij om een stapel reisschema's te halen. Nadat ze die had bestudeerd, beweerde ze dat het echt mogelijk moest zijn om in minder dan tachtig dagen de wereld rond te reizen. Ze was zenuwachtig, haar maag kromp samen, haar ribben trilden – want zo werkt de kracht van geweldige ideeën. Toen marcheerde ze naar de bespreking met de hoofdredacteur. 'Heb je ideeën?' vroeg hij. 'Ja, één,' antwoordde Nellie. 'Ik wil rond de wereld reizen. Ik denk dat ik het record van Phileas Fogg kan breken. Mag ik dat proberen?' Het bleek dat er op de redactie al eerder over was gesproken, maar dan natuurlijk met een mannelijke reiziger. Voor een vrouw was zo iets uiteraard onmogelijk, want een vrouw zou een beschermer mee moeten nemen en bovendien zoveel bagage dat ze nooit snel zou kunnen overstappen. 'Goed, stuur dan maar een man,' brieftte Nellie, 'maar dan ga ik op dezelfde dag op reis voor rekening van een andere krant en zal hem verslaan.'

Uiteindelijk besloot de krant om Nellie toch de reis te laten maken. Een jaar later, op een koude en regenachtige avond in november 1889, moest Nellie bij de hoofdredacteur komen. 'Kun je overmorgen op reis gaan?' vroeg hij. 'Desnoods onmiddellijk,' antwoordde Nellie. Ze had dus een dag om zich voor te bereiden op de reis. Anderen zouden in paniek raken, maar Nellie niet. Ze ging direct 's morgens naar de modieuze kleermaker Ghormley om een reiskostuum te bestellen: 'Ik heb het vanavond nodig. Het moet drie maanden onafgebroken gedragen kunnen worden.' Na vier uur was de jurk gereed.

In een andere zaak bestelde ze een overjas en een dunne jurk om te dragen in warme landen. Ten slotte kocht ze een soort dokterstas waar alles in zou moeten passen. 's Avonds schreef ze een kort afscheidsbriefje aan haar vrienden en pakte haar tas in. 'Dat inpakken was het moeilijkste wat ik in mijn leven had gedaan,' schreef Nellie. De dunne jurk paste er uiteindelijk niet meer bij, zodat ze de wereld rondreisde met één jurk.

Op donderdag 14 november 1889 om 9:40 uur (en dertig seconden) vertrok Nellie vanuit New York aan boord van de *Augusta Victoria*. Ze had van *The World* een geldbedrag van tweehonderd Engelse pond meegekregen en ook als proef wat dollars, waarvan de bruikbaarheid elders op de wereld niet bekend was. De munten gingen in haar zak en de biljetten in een gemsleren beursje om haar hals. Ze had ruim 40.000 kilometer voor de boeg, en ze zou hoofdzakelijk alleen reizen. Op het dek van dat schip voelde Nellie bij het vertrek helemaal geen vreugde: 'Zal ik ooit terugkeren?' vroeg ze zich somber af. 'Brandende hitte, bijtende kou, vreselijke stormen, schipbreuk, koorts – mijn hoofd zat vol met dergelijke opwekkende gedachten.' En al snel was ze inderdaad zeeziek. Vertrekken is altijd lastig; ook voor een nachtvrouw.

Maar na een zeereis van een week kwam de vaart erin en de etappes stonden haar helder voor ogen: New York – Londen – Calais – Brindisi – Port Said – Ismailia – Suez – Aden – Colombo – Penang – Singapore – Hongkong – Yokohama – San Francisco – New York. In Londen kocht Nellie bij de Peninsular and Oriental Steamship Company tickets voor zeker de helft van de reis (de reistas was te vol om af te kunnen sluiten). Per trein door Frankrijk – met een kort oponthoud in Amiens, want de heer en mevrouw Verne hadden per brief verzocht om Nellie te mogen ontmoeten (Nellie had er de pest over in dat haar reis werd onderbroken, ze wilde geen vertraging oplopen, maar alles verliep heel prettig met gebarentaal, knikjes en glimlachjes. Madame Verne was zo schattig dat Nellie zich moest weerhouden om haar op de mond te kussen). Daarna terug de trein in en verder door Frankrijk ('Ik zou meer van Frankrijk hebben gezien als de ramen van de coupé schoon waren geweest'). Vanuit Italië wilde Nellie een telegram naar New York sturen, maar dat was lastig,

want de telegrafist had geen idee waar New York lag. Over het schip van de India Express meldde Nellie dat je beslist niet met de Victoria moest reizen als je beleefd bediend wilde worden en behoorlijk wilde eten. Vanaf diezelfde ondeugdelijke tobbe rapporteerde ze ook over een reislustige jongeling die beweerde dat het zijn grootste droom was om een vrouw te ontmoeten die kon reizen zonder bagage. Echt waar: de man had zelf negentien reiskisten bij zich.

Port Said – Suez – Aden – Sri Lanka... In Singapore moest het schip vierentwintig uur blijven liggen en Nellie was wanhopig. Ze lag al achter op haar schema. Als ze het volgende schip in Hongkong niet zou halen, zou haar totale reis dagen langer worden! Wellicht uit ergernis verbrak Nellie in Singapore de belofte om niets te kopen: ‘Ik had in Port Said de verleiding weerstaan om een jongen te kopen [!] en een Singalees meisje in Colombo [!], maar toen ik een aapje zag in een deuropening, smolt mijn wilskracht en ik begon meteen te onderhandelen. Ik kocht hem.’ Nou ja, een aapje hoefde niet in de reistas.

In Hongkong wilde Nellie meteen zo snel mogelijk naar het kantoor van de Oriental and Occidental Steamship Company om uit te vinden hoe ze zo snel mogelijk naar Japan kon komen. Ze was negenendertig dagen onderweg. Een werknemer van de stoomschipmaatschappij vertelde haar zakelijk dat ze zou verliezen. Hoezo ‘verliezen’? Het bleek dat de *Cosmopolitan* een andere vrouw tegelijk met Nellie had laten afreizen voor een reis rond de wereld in de tegenovergestelde richting. De hele wereld volgde nu met spanning wie als eerste zou aankomen. ‘Wist u dat niet?’ vroeg de man. ‘Ze is drie dagen geleden hiervandaan vertrokken. U bent elkaar waarschijnlijk gepasseerd in de buurt van Malakka. Ze mag net zoveel geld uitgeven als ze wil om schepen eerder te laten vertrekken – ze is van plan om de reis in zeventig dagen te maken. Ze heeft brieven voor scheepskapiteins waarin gevraagd wordt om haar op alle mogelijke manieren te helpen.’

Schokkend! Nellie had negenendertig dagen lang over de wereld gerend in haar beste *amazing race*-stijl en nu was er een tegenstander waar ze niets van wist! Ze had voortdurend verslag gedaan over haar reis aan de redactie van *World* via telegrammen en brieven (de

post deed er weken over; ze was niet bepaald *online*), die werden gepubliceerd in kranten over de hele wereld. Die reisverhalen van Nellie Bly werden gretig gelezen door tienduizenden, misschien wel miljoenen lezers, en nu bleek dat iedereen al die tijd al wist van de wedstrijd tussen haar en een andere vrouw – iedereen behalve zichzelf!

Nellie zat dagenlang vast in China. Omdat ze maar één stel kleren had, die ze al negenendertig dagen droeg, sloeg ze uitnodigingen voor diners of ontvangsten af die men in Hongkong voor haar wilde organiseren. Ze vroeg zich af hoe het kwam dat overal zoveel knappe, welgestelde jongemannen waren, en ze raadde alle jonge vrouwen aan om direct naar het Oosten te reizen. Ook de kapitein van het volgende schip was jong en knap. Hij was verrast toen hij Nellie ontmoette want hij had een ‘chagrijnige oude vrouw’ verwacht. Tsss!

Mijn lievelingshoofdstuk is ‘Honderdtwintig uur in Japan’. Het oordeel van Nellie over Yokohama, Kamakura en Tokio luidt in het kort: ‘Als ik verliefd zou zijn en ging trouwen, zou ik tegen mijn partner zeggen: “Kom, ik weet waar Eden ligt.”’ Nellie had alleen spijt dat ze geen Kodak-camera had meegenomen. Iedereen had er een en nam er prachtige foto’s mee.

De laatste zeereis ging met de *Oceanic* over de Stille Oceaan naar Amerika. De reis was moeizaam en werd door stormen geteisterd. De zeelui overwogen om het aapje van Nellie overboord te gooien omdat ze dachten dat het slechte weer door het diertje werd veroorzaakt. In de machinekamer werd alles op alles gezet om op tijd te komen: *For Nellie Bly, we’ll win or die*, schreven ze op de motoren.

Het schip kwam twee dagen later dan gepland aan in San Francisco, maar daar ging Nellie aan boord van een speciale, door Pulitzer geregelde trein die haar razendsnel over het continent vervoerde. Op dat moment was Nellie al wereldberoemd. Op stations waren massa’s mensen samengestroomd om haar aan te moedigen en een glimp van haar op te vangen. Soms stonden er wel tienduizend mensen, uitgedost in hun mooiste kleren. Er waren snelle handdrukken en hoerage-roep; bloemen, fruit en lekkernijen die door het treinraampje werden aangereikt, en er arriveerden gelukstelegrammen van over de hele wereld met als adres alleen *Nellie Bly, Nelly Bly’s trein*.

Op 25 januari 1890 arriveerde ze in New Jersey. Ze was een natio-

nale heldin geworden en een voorbeeld voor alle vrouwen. Ze had tweeënzeventig dagen, zes uur en elf minuten gedaan over haar reis rond de wereld, drie dagen korter dan haar doelstelling, en had daarmee een wereldrecord gevestigd (die andere vrouw had een trage reis over de Atlantische Oceaan en kwam pas vier dagen later aan in New York). Maar het meest heldhaftige was dat Nellie de wereld had rondgereisd *met één jurk en één reistas voor haar spullen*. Hoe was dat mogelijk?

‘Er werd me na mijn terugkeer vaak gevraagd hoeveel stel kleren ik in de reistas had gedaan. Sommigen dachten slechts één; anderen vermoedden dat ik alleen zijden kleren bij me had, omdat die weinig plaats innemen; weer anderen vroegen of ik in verschillende havens kocht wat ik nodig had. De capaciteit van een reistas komt pas aan het licht als je in uiterste nood al je inventiviteit moet gebruiken om elk afzonderlijk item tot een minimale grootte te beperken. Het lukte me om twee ... een hele set ... een kleine ... diverse ... flink wat ... en het meest noodzakelijke van alles, een pot crème die mijn gezicht moest beschermen tegen alle weersomstandigheden die ik zou tegenkomen. Dat potje crème was de vloek van mijn bestaan. Het leek meer ruimte in te nemen dan wat dan ook en zat altijd in de weg als ik mijn reistas dicht probeerde te krijgen. [...] Achteraf kan ik zeggen dat ik eerder te veel spullen heb meegenomen dan te weinig. [...] Alleen in Hongkong, toen ik werd uitgenodigd voor een officieel diner, vond ik het vervelend dat ik geen avondjurk had, maar het afzeggen van dat diner was niets als je in ogenschouw neemt hoeveel gedoe ik heb vermeden doordat ik geen kisten en koffers in de gaten hoefde te houden.’

Als ik ’s nachts aan Nellie denk, is het wel duidelijk waar ik aan denk.